#OkiemPrawnika: prawo autorskie a dostęp dla osób z niepełnosprawnościami

Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych zawiera regulacje pozwalające na rozszerzenie dostępu do dóbr niematerialnych przez osoby z niepełnosprawnościami. Mają one służyć usuwaniu barier w dostępie do dóbr kultury przy zachowaniu stosownej równowagi z interesami twórców.

Regulacja dotyczy zasadniczo wszystkich rodzajów niepełnosprawności i wszystkich osób z niepełnosprawnościami. Aczkolwiek istnieje wyjątek odnoszący się do osób z niepełnosprawnością wzroku. Korzystanie przez nich z określonych kategorii utworów podlega poważniejszym ograniczeniom.

Przepis stanowi, że *„Wolno korzystać z już rozpowszechnionych utworów dla dobra osób niepełnosprawnych, jeżeli to korzystanie odnosi się bezpośrednio do ich upośledzenia, nie ma zarobkowego charakteru i jest podejmowane w rozmiarze wynikającym z natury upośledzenia”*. W przepisie wyraźnie ograniczono dozwolone korzystanie do utworów już rozpowszechnionych (wypuszczonych na rynek). **Ustawa nie pozwala natomiast na korzystanie w ten sposób z programów komputerowych.**

Przez osobę niepełnosprawną należy uznać każdą osobę, która napotyka na bariery w funkcjonowaniu przez nią w społeczności, bez względu na to, czy jej stan jest potwierdzony jakimikolwiek orzeczeniami stosownych organów.

Przepis posługuje się przestarzałym pojęciem „upośledzenia”. Aby móc skorzystać z tej formy dozwolonego użytku, korzystanie musi odnosić się *„bezpośrednio do upośledzenia”* i jedynie w rozmiarze wynikającym „z natury upośledzenia”. Regulację należy odnieść do niepełnosprawności. A zatem korzystanie z utworu bez konieczności respektowania majątkowych praw autorskich twórcy lub jego następcy prawnego możliwe jest, jeżeli jest ono uzasadnione określoną niepełnosprawnością i tylko do stopnia, w którym ma usuwać bariery dla takiej osoby w interakcji ze społeczeństwem. Oznacza to przykładowo, że jeżeli na rynku dostępny jest określony utwór w formie przystosowanej do potrzeb osób z określonym rodzajem niepełnosprawności, to nie można powoływać się na wspomniany wyżej przepis jako podstawę do zwielokrotniania lub innej nieodpłatnej eksploatacji utworu. Przepis ma bowiem na celu ułatwienie dostępu do utworów osobom z niepełnosprawnościami w sytuacji, gdy nie ma ich na rynku, ale nie jest jego celem zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami w pełni nieodpłatnego dostępu do dóbr kultury.

Działalność nakierowana na zapewnienie dostępnej formy utworu dla osób z niepełnosprawnościami nie może być działalnością generującą zysk, natomiast uznaje się za dozwolone uzyskiwanie określonego przychodu, którego celem jest częściowe sfinansowanie przedsięwzięcia (np. dotacji ze strony podmiotu publicznego). Nie wyklucza się również wprowadzenia minimalnej odpłatności za egzemplarze utworu celem pokrycia jedynie niewielkiej części kosztów przygotowania.

Regulacja adresowana jest przede wszystkim do organizacji non-profit, działających na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Organizacje podejmujące reprodukcję utworu są zobowiązane do zakupu jednej jego kopii, która ma posłużyć do dalszego zwielokrotniania w dostępnej dla osób z określoną niepełnosprawnością formie. Niezbędne jest zachowanie

ograniczeń w dostępie do utworów w formie dostępnej dla osób z niepełnosprawnościami tak, aby nie mogły z nich korzystać osoby dla których nie są one przeznaczone. Dobrze by było, gdyby takie utwory były odpowiednio oznaczone.

Przydatne linki i źródła:

1. https://www.prawo.pl/prawo/latwiejszy-dostep-do-ksiazek-dla-niewidomych,344235.html
2. J. Marcinkowska, *Kilka uwag o niejasności niektórych przepisów w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych dotyczących dozwolonego użytku utworów,* [w:] *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 4/2020, s. 69-81.
3. K. Gienas, Użytek utworów dla celów osób niepełnosprawnych na tle prawa unijnego i polskiego [w:] *Prace z prawa własności intelektualnej*, 2012, zeszyt 118, s. 40-50.
4. J. Marcinkowska, *Komentarz do art. 33^1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, [w:] R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2021.
5. A. Urbański, *Komentarz do art. 33^1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, [w:] W. Machała (red.), R.M. Sarbiński (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2019.
6. S. Stanisławska-Kloc, *Komentarz do art. 33^1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, [w:] D. Flisak (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz,* Warszawa 2015.